17

Bidrag till närmare bestämmande af Ästetikens Begrepp.

Afhandling

hvilken

med Vidtberömda Philos. Facultetens tillstånd

under inseende

af

Professorn i Ästhetiken och Vitterheten

MAG. PEHR DANIEL AMADEUS ATTERBOM

Ledamot af Kongl. Vet. och Vitterh. Samh. i Götheborg
Kongl. Vet. Sällsk. i Throndhiem
Kongl. Nord. Fornskrift-Sällsk. i Köpenhamn

kommer att offentligen försvaras

af

AUGUST THEODOR BLANCHE
af Stockholms Nation.

på Gustav. Lärosalen den 15 Juni 1837.

p. v. t. f. m.

I.

Upsala, K. Akad. Boktryck. 1837.

Moder och Syskon

af

AUGUST.

Bidrag till närmare bestämmande af Ästhetikens begrepp.

Huru man ock för öfrigt må sträfva att definiera Skönhet, så måste dock slutligen alla definitionerna öfverensstämma åtminstone deri, att hon är en fullkomlighet af sinnlig form; d. v. s. en form-fullkomlighet, som kan sinnligt förnimmas, eller som är gifven i och för sinnlig åskådning. Det är ock just i anledning häraf, som läran om denna sinnligt åskådliga formfullkomlighet har erhållit namnet Ästhetik. Om detta namn är det bästa, som kunnat väljas, må lemnas derhän. Allt nog, vi måste hjelpa oss dermed så godt vi förmå; sedan det lyckats vinna allmänt burskap såsom betecknande den vetenskap, som sammanfattar det Skönas Theori, Historia och Kritik.

Skönheten är derigenom skön, att hon för sinnlig åskådning afbildar — och alltså sinnebildar — den

egenskap, i hvilken Lifvets gudomliga Princip är sitt uppenbarade Helas harmoniska Formprincip. Öfverallt, hvar denna princips verksamhet yttrar sig såsom sinnligt närvarande och uppfattlig, möter oss en sinnebild, en symbol af Lifvets urbildliga skaplynne. Men symbolen är så till vida, som den är äkta symbol, sjelf delaktig af den normala verklighet som den föreställer; emedan den annars icke föreställde och icke kunde föreställa denna verklighet. Symbolen är alltså i samma mån äkta verklighet, som äkta symbol; och omvändt. Denna så beskaffade symbol är hvad vi kalla det Sköna.

Men ehvar detta, eller Skönheten, möter oss, der möter det oss dels såsom skapadt, dels såsom skapande. Skönheten framställer sig dels såsom objectiverad i bestämda sinnliga gestalter, dels såsom sjelf gifvande sig sådan objectivitet. Det första är fallet, när man talar om sköna föremål, sköna konstverk (o. s. v.); det andra är fallet, när man talar om Konst och Poesi. Omöjligt vore nämligen, att denna skulle kunna åstadkomma något skönt, om den icke vore sjelf skön, — eller om den vore annat, än det Skönas egen daningskraft. De sköna producterna äro ingenting annat, än den sköna productionens sjelf-åskådningar, framträdande i fixerade skepnader. Åfven då, när den

själsverksamhet, i och för hvilken Skönhet gifves, yttrar sig mera såsom ett mottagande af Skönt, än såsom ett frambringande deraf, fortfar den att äga ett mått af productif kraft, på hvilket all möjlighet af ästhetiska intryck grundar sig. Ty det Sköna återspeglar sig icke blott i hvarje handling, genom hvilken dess förnimmelse af sitt tillvara erhåller någon ny form att erfara sig i, utan jemväl i sitt blotta rena sjelf-förnimmande såsom sådant, ej ilande framom de former som redan förefinnas.

Tillämpningen häraf på allt hvad vi benämna känsla och tycke för det Vackra, Skönhetssinne, Smak, är lätt. Skola inom Konstens verld nya skönhets former uppstå, så förutsätta de visserligen, att det Sköna — eller Lifvet i sin egenskap af skönt — skall i en menniskosjäl antaga den fulla individualitet, hvari det blifver denna själs Genius, eller den från naturdrift till personlig sjelfständighet upphöjda formbildnings-kraft, som vi kalla Snille. Men individuationen till en sådan Genius kan stanna inom en knappare omgränsning, och ändock vara af en skönhet-skådande (och således jemväl i sig sjelf skön) beskaffenhet; detta inträffar der, hvar vi tycka oss finna Smak utan Snille. I de fullkomligaste ästhetiska personligheter äro Snille och Smak alltid förenade; ty Smak är den ästhetiska känslan af Lifvets sanningar, — i

det minsta liksom i det största. Men denna känsla kan, i ett icke ringa mått, finnas äfven hos själar, der dessa sanningar erfaras i förnimmelser, ur hvilka de icke framstå i nya (objectiva) gestalter. Dock vore det alldeles omöjligt, att Smaken, i sådant fall, kunde njuta och bedömma Snillet, om icke äfven i sjelfva Smaken, såsom endast sådan, Skönheten lefde och verkade såsom den förmåga, genom hvilken alla hennes företeelser skapas.

Många författare (de fleste dock i en äldre tid) ha betraktat och behandlat vetenskapen om det Sköna såsom en Smaklära; men att hon är någonting vida mera, det kan redan af det nyss sagda inses. Mellertid är i denna åsigt ett visst innehåll af sanning, hvilket vi gerna ville se upplyftadt från dessa Smaklärares ståndpunkt till en högre, och der sedermera göra gällande. Vi säga då, att man alltför mycket behandlar nyssnämnda vetenskap endast såsom en afdelning af Philosophien; eller blott såsom en metaphysisk undersökning, den Philosophien på en viss utvecklingspunkt af sitt system ej kan undgå att anställa, emedan hon ej kan undgå att i Poesien, Konsten, Vitterheten finna en särskild uppenbaring af alla Ideers Idee, och således ett af sina väsendtliga föremål. Denna synpunkt är tvifvelsutan ej ofruktbar; men dess frukter växa egentligen blott för Philosophen, såsom

sådan; icke för Skalden och Konstnären, — ja, icke ens för Konstälskaren, så framt det, som han i Konsten älskar, är städse och öfverallt konsten sjelf, sådan hon lefver och uppenbarar sig i sina sinnligt concreta skapelser. Fruktbärande för de sistnämnda personerne är blott den synpunkt, hvarur, i motsvarighet till den åsigt enligt hvilken Poesien eller Konsten behandlas såsom det Skönas egen sjelfskapelse, Ästhetiken behandlas såsom Poesiens eller Konstens egen sjelfbetraktelse. Men att hon måste och kan vara detta, och att hon endast i mån deraf är en verklig och fullständig Ästhetik, — det synes ännu vara någonting så nytt, att det, i fall det allvarsamt yrkar på uppmärksamhet, lätteligen blifver "Judomen en förargelse och Grekomen en galenskap." Är väl Ästhetik annorlunda tänkbar, — så skall man troligtvis fråga oss, — än att en reflecterande verksamhet gör den ästhetiska verksamheten till sitt föremål?

Visserligen icke: men lefvande, lifvande, i den ästhetiska bildningen kraftigt och helsosamt ingripande blir hon endast så långt, som den reflecterande verksamheten är just ett den ästhetiska verksamhetens eget element, och just ur den framgår såsom en Poesiens eller Kon-

stens reflexiva sjelfspegling, anställd på hennes icke productiva mellanstunder. Väl är sannt, att de historiska och kritiska sidorna af denna sjelfspegling ej kunna bestå utan en theoretisk, der blicken vändes från den ästhetiska verksamhetens skapelser till henne sjelf; och det är genom denna theoretiska sida, som Ästhetiken kommer till Philosophien i en ställning af så omedelbart sammanhang, att hon blir sjelf en art af philosophisk speculation, utan hvilken det system, hvartill denna oaflåtligt sträfvar, skulle sakna en af sina hufvudlänkar. Men endast derigenom är ännu icke denna speculativa betraktelse någon verkligt ästhetisk; den är (såframt den stannar vid blotta specularandet) väl en del af en sådan, men blott den minsta, — eller den, hvarmed i metaphysiskt afseende åtskilligt, men i ästhetiskt föga eller intet uträttas. Vi lemna här derhän, om och huru långt det må gälla i hänsyn till Speculationen i allmänhet, att hon endast i samma mån, som hon tillika är Empiri, äger sannt lif och omfattar sann verklighet; utredandet af denna tanke skulle föra oss för långt från närmast förevarande ämne. Men visst är åtminstone, att med ästhetisk speculation är ingenting bevändt, om den icke framförallt är en med största möjliga factiska rikedom utrustad Erfarenhet, som förmår ordna detta sitt öfverflöd i en klar sjelfbesinning. Blott en sådan kan, i det särskilda liksom i det allmänna,

meddela en fruktbärande, en vid utöfning ledande, en till verk och gerning eggande tank-uppfattning af Konstens väsende. Deraf kommer, att för dem, som befatta sig med Konstens utöfning, och äfvenså för alla egentliga Konstvänner, äro de ästhetiska åsigter och undersökningar lärorikast, som utgått från författare, hvilka sjelfve äro Konstnärer, eller åtminstone konstnärs-lika i anda och lynne (T. ex. GOETHE, WINKELMANN, SCHELLING, JEAN PAUL, bröderne SCHLEGEL). Det är gagneligt, om dylika författare äro så mycket philosopher, att de kunna framställa, hvad de hafva att säga, i ett genomtänkt, välordnadt, lätt-öfverskådligt sammanhang; det är skadligt, om de äro så mycket philosopher, att de anse det hufvudsakliga vara gjordt med blotta schematiska uppställningen och öfversigten. Omöjligt kan det, som fordras till den handling, genom hvilken det Sköna, såsom uppkommet, betraktas och bedömmes, vara annat än ett visst mått och en viss användning af just det, som fordras till den handling, genom hvilken det Sköna uppkommer. När Ideen — den evigt harmoniska Form-principens Idee — förvandlas från osynlig till synlig, till ett skönjeligt sken af sig sjelf, då uppkommer eller skapas det Sköna; och i oupplöslig enhet samverkar då till dess skapelse den synbargörande kraft, som vi kalla Phantasi, med den redande, bestämmande,

lagbindande kraft, som vi kalla (Konst-)Förstånd. Något Skönt kan alltså lika litet skapas utan ästhetiskt förstånd, som utan ästhetisk phantasi och ästhetisk känsla; — men också ingalunda blott och bart genom det första ensamt. Vi drista påstå, att utan samma villkor kan något Skönt lika litet rätt beskådas och bedömmas.

Frågar man oss om vår synpunkt af Åsthetikens förhållande till Konsten och Vitterheten, eller om den betydelse, som hon enligt vår åsigt äger för hela den praktiska snilleverksamhet, utan hvilken dessa icke blefve annat än abstracta tanketing: så svara vi, att Åsthetiken är — nämligen om hon är, hvad hon bör — Konsten eller (om vi utsträcka namnet Poesi till beteckning af de sköna Konsternas gemensamma själ) Poesien sjelf såsom Vetenskap, Poesien betraktad i en reflexion öfver sig sjelf, hvilken väl å ena sidan metamorphoserar sig till en beståndsdel af Philosophiens allmänna reductions-process, men ock å andra sidan metamorphoserar sig till ny följd af productiva bemödanden. Förvändt är, att anse denna vetenskap för en utom Poesiens eller Konstens sphär befintlig undervisnings-lära, en öfver henne stående gouvernant eller skolmästarinna, hvars råd, hvars förmaningar konst- och vitterhets-idkaren skall afbida och punktligt ställa sig till efterrättelse.